

KARACAOĞLAN: ANLATICILAR VE BİYOGRAFİLER

Karacaoğlan : Narrateurs et Biographies

Karacaoğlan: Narrators and Biographies

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ*

ÖZ

Türk folklor çalışmalarında Karacaoğlan'ı tarihsel bir kişilik olarak ele alma ve "Karacaoğlan" mahlaslı şiirlerin sahibi olarak değerlendirme yaygın ve kabul gören bir inceleme biçimidir. Özellikle *uluslaşma* çağında folklorik alanda tarihsel kişilik arama gereksinimi bu yaklaşımı sorgulanmaz hâle getirmiştir. Bu yöntemin kullanımı sırasında ortaya çıkan temel sorunlardan birisi şiirlerdeki zaman ve mekân uyumsuzlukları olmuştur. Bu durum ise, doğal olarak araştırmacılara başka Karacaoğlanların varlığını düşündürmüştür. Sözlü gelenekte yaşayan Karacaoğlan şiirleri ve halk arasında anlatılan hikâye ve efsaneler bunun kanıtı olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Ancak sözlü gelenekten derlenen şiirler, hikâyeler ve efsanelerden yola çıkılarak oluşturulan Karacaoğlan biyografi varyantları, yeni tartışmalara yol açmıştır. Bu nedenle Karacaoğlan sorunsalını çözmek için artık başka yöntemler aramak gerekmektedir. Bu düşünceyi benimsedikten sonra, Karacaoğlan hakkındaki bilgilerin *tarihsel kişiliğe* mi yoksa *anlatılan Karacaoğlan'a* mı ait olduğu sorusu sorulmalıdır. Kabul gören son dönem folklor kuramlarına göre anlatı ortamının sözlü üretimleri kuşaktan kuşağa değiştirmeden aktarma özelliğine sahip olmadığı benimsenmiştir. Bu nedenle, günümüz folklorcuları sözlü kültürde her anlatmanın yeni bir yaratma olduğunu kabul etmektedirler. Yani sözel anlatıcı bize Karacaoğlan'ın öz yaşam öyküsünü değil, Karacaoğlan hakkında ürettiği veya öğrendiği yeni bir hikâyeyi aktarmaktadır. Bu nedenle, bugünün folklorcuları bu tür metinlerden hareketle Karacaoğlan'ın tarihselliğini kurgulamak yerine, Karacaoğlan anlatılarının ve anlatıcılarının bağlamları üzerinde durmalı ve bunları yeni folklor kuramlarına göre yorumlamalıdır.

Anahtar Kelimeler

Âşık şiiri, tarihsel kişilik, folklor kuramları

RÉSUMÉ

Les études sur le folklore turc ont généralisé et accepté que Karacaoğlan est une personnalité historique et le propriétaire des poèmes qui portaient le pseudonyme « Karacaoğlan ». En particulier, l'exigence de recherche de la personnalité historique dans le domaine de folklore à l'âge de *nationalisation* a fait normaliser cette approche. Au cours de l'utilisation de cette méthode, les incompatibilités des temps et des lieux dans les poèmes ont été l'un des problèmes principaux qui apparaîent. Dans cette situation, les chercheurs ont naturellement pensés qu'il y aurait plus d'un Karacaoğlan. Les poèmes de Karacaoğlan dans la tradition orale, les récits romanesques et les légendes racontés sur Karacaoğlan ont été acceptés en tant que les preuves de l'existence des Karacaoğlan's. Mais, les variantes de la biographie de Karacaoğlan, basés les récits, les légendes et les poèmes vécus dans la tradition orale, ont créé les nouveaux problèmes et débats. Pour cette raison, il faut qu'on cherche une autre méthode de travail pour résoudre la problématique de Karacaoğlan. Si on accepte cette approche, on doit poser la question suivant: Est-ce que les informations a propos de Karacaoğlan sont sur la personnalité historique ou sur la personnalité imaginaire qui a été créée par les conteurs? D'après les théories contemporaines de folklore, le contexte de narration n'est pas capable de transmettre de génération en génération les matériaux oraux sans changements. Pour cela, les folkloristes contemporaines ont accepté que chaque récitation et interprétation est une nouvelle création. A savoir, les conteurs ne passent pas la biographie propre de Karacaoğlan, contrairement, ils nous racontent des nouvelles histoires sur Karacaoğlan. Pour cette raison, les folkloristes contemporaines doivent insister sur les contextes de narration et sur les conteurs de Karacaoğlan pour analyser la problématique de Karacaoğlan d'après les nouvelles théories du folklore, au lieu d'envisager la biographie historique de Karacaoğlan d'après les textes oraux.

Mots-clés:

Poésie achiq, personnage historique, théories de folklore

* Gazi Üniv., Edebiyat Fak., Türk Halkbilimi Bölümü Öğretim Üyesi, ocaloguz@gazi.edu.tr

Başlığın Karacaoğlan konusunda yeniden düşünmeye zorlamak istediği kişiler, sözlü sanatın bir parçası olarak halk şiiri ve anlatılarının yine söz yoluyla belirli icra mekânlarında yeniden üretildiğini ve bu şekilde kuşaktan kuşağa ezber dışı bir teknikle aktarıldığını, bu arada belli mekânlara yerleşerek varyasyonlar yarattığını bir folklor kurulu olarak kabul eden halk bilimcilerdir. Halk anlatılarının korunup gelecek kuşaklara aktarılmasında işlevli bir yeri olan sahiplenme, yerleştirme, yaşanan mekâna yerleştirme ve varlığına inanma gibi gelenek içinde ortaya çıkan yaklaşımlar, kabuller ve inançlar ile bunların temsilcileri olan gelenek aktarıcıları ve sürdürücüleri bu yazının eleştiri hedefinde yer almamaktadır. Öte yandan bu yazının amacı, Karacaoğlan'ı tarihsel bir kişilik olarak gören *edebiyat tarihi* bakışı içinden yeni bir hesaplasmaya girmek, Karacaoğlan'a yeni bir yüzyıl veya yeni bir doğum/ölüm mekânı ve tarihi bulmak veya bu yönde yapılan analizlerden birinin daha doğru olduğunu savunmak da değildir. Zira Karacaoğlan'a yer ve yüzyıl bulmayı amaçlayan çalışmalarla, bütün belgelerin incelenmesine, bütün ayrıntıların değerlendirilmesine rağmen, masal formeliyle söyleyecek olursak ancak *bir arpa boyu yol* alınabilmiştir. Saim Sakaoglu'nun Karacaoğlan ile ilgili hemen hemen bütün belgeleri gördüğü, değerlendirdiği ve çok yönlü olarak karşılaştırdığı ve çok yönlü olarak karşılaştırdığı abidevi eseri *Karaca Oğlan*'daki

“Galiba Karaca Oğlan'ın en güvenilir mezarı gönüllerimizde olanıdır.” (141) cümlesi tezimiz açısından son derece önemlidir. Böylesine anıtsal bir çalışmadan sonra bile bu cümle söylenmek durumunda kalınıyorsa Karacaoğlan sorunsalına başka bakış açıları ve yöntemlerle yaklaşmak gerektiği kendiliğinden ortaya çıkar. Hemen her sözlü anlatı kahramanı ile ilgili çalışmanın sonunda aydınlatılamayan veya ikna edici bir sonuca ulaştırılamayan tarihselliğin *yeni bir belgenin bulunmasına* havale edilmesi yeni yöntem arayışlarına gitme gereğinin bir başka kanıtı olarak görülmelidir.

Karacaoğlan, kent ve medrese Müslümanlığı çevresinde adına *âşık* denilen ancak Oğuzların daha çok göçebe yaşantısını yansıtan ve XV. veya XVI. yüzyılda yazıya aktarıldığı kabul edilen Dede Korkut kitabında *ozan* olarak tanımlanan ve özellikle *Bamsı Beyrek Boyu*'nda (Tezcan 2001) temel nitelikleri belirtilen *sözel şair* tipinin anlatım ortamlarına ve anlatıcılara göre varyantlaşarak yaşayan önemli bir sembol ismidir. Yazılı kültür oluşturma ve aktarma kanallarını ellerinde tutan, kentli kültürün temsilcileri olan ve *divan şairi* olarak adlandırılan şairleri ele alan ve *Şuara Tezkiresi* (İsen vd. 2002) olarak adlandırılan eserlere bakıldığında kentin yazılı kültür ortamında hiç de saygıdeğer bulunmayan bu *ozan/âşık* tiplerinin üretimleri ve üretim ortamları ne yazık ki analitik bir bakışla daha erken dönemlerde yazıya geçirilmemiştir.

Yazılı kayıtlar ya cönk ve mecmua denilen amatör/meraklı kişilerin notlarını ya da kent ve medrese kültürünün bu olumsuzlayıcı bakışını içermektedir. Bu nedenle *ozan/âşık* tipleri ile ilgili veriler ya halk hikâyelerinin içine anlatıcıların yerleştirdiği efsanelere ya da meraklıların kaydettiği şiir parçalarındaki bilgilere dayanmaktadır. *Sözlü Formül Kuramı*'na göre *kalıp ifadeleri* kullanarak yaratıcılıklarını ortaya koyan *sözel şairler* tarafından her anlatıda yeniden üretilen ve yeni bağlamlara taşınan ve böylece Won Sydow'un terimiyle söyleyecek olursak yeni *ekotipleri* (2010:61) oluşan *anlatı kahramanı* olarak Karacaoğlan Türkmenistan'dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada ve doğal olarak birden fazla mekânda ve yüz yılda yaşamış gibi karşımıza çıkmaktadır.

W.Bascom'dan (2006: 171) M. Luthi'ye (2006:349) kadar halk anlatı türleri arasındaki farkları sorgulayan birçok araştırmacının ittifak ettiği temel konulardan biri sözlü kültür ortamında masal dışındaki anlatıların *gerçek* olduğuna anlatı bağlamında inanıldığını göstermiştir. Kısaca söylemek gerekirse geleneksel anlatı bağlamı, destan, hikâye, mit ve efsane gibi anlatıların kahramanlarını gerçek kişiler olarak görmektedir. Bu nedendir ki mitolojik bir anlatının parçası olan kanatlı bir ata binen destan ve hikâye kahramanı *Koroğlu* gerçek, hiçbir olağanüstü özeliği bulunmayan sıradan bir eşek üstündeki masal kahramanı *Keloğlan*

gerçek dışı olarak kabul edilmektedir. Koroğlu Altaylardan Balkanlara kadar birçok yere yerleşirken ve yerleşirken, Keloğlan'ı sahiplenen hiçbir yerin bulunmaması onun gerçekliğine inanılmadığının kanıtıdır. Koroğlu'nun ise halk nazırındaki gerçekliğinin ne denli tartışmasız olduğu onu sahiplenen yerler dikkate alındığında bilinen bir husustur. Anlatı ortamının bu bakışı, Öcal Oğuz'un *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*'nın "Araştırmaların Tarihi" başlıklı bölümde özetlediği şekilde ümmetten millete geçiş süreçlerinde Hümanizm ve Romantizm akımlarından başlayarak Herder'in *halkın ruhunu* köyde ve türkülerde arayan yaklaşımına (9) ve millî devletlerin kuruluş ve yükseliş aşamalarına katkı sağladı. Halkın masal dışındaki anlatılarına yüklediği gerçeklik duygusu ve bu anlatıların varlığına inandığı kahramanları, yazılı alanı ümmetçi ve skolastik görerek reddeden uluslaşmacı ve sınıfçı aydınların folklor alanından tarihsel kişilikler yaratma ihtiyacına cevap verdi. Mit, efsane, destan, hikâye veya fıkra gibi anlatıların halkın sözlü kültür ortamlarında yaratılmış kahramanlarının ve tiplerinin tarihselliğini savunmak hem ulus hem de sınıf folkloru için iyi bir çıkış noktası olmuştur. Böylece yazılı alanın tarihsel kişiliklerinin yerini sözlü alanın anlatı kişileri *gerçekmiş gibi* doldurmuştur. Türkiye'de özellikle Cumhuriyet'in kuruluş döneminin yönlendirici araştırmacıları, halk kültürünü ulusal kimliğin kaynağı

ve yaratıcı gücü olarak alımlamışlardır. Bu dönemde birçok açıdan yazılı alana karşı antitez oluşturmaya katkı sağlayan Karacaoğlan konusuna ayrı bir önem vermişlerdir. Yani bu düşüncenin radikal bir tezahürü olarak örneklendirilecek olursa yazılı alanın Baki'si varsa sözlü alanın da Karacaoğlan'ı vardır denilmiştir. Böylece ulusal kimliği Karacaoğlan ile izah ederken ve oluştururken, bu kimlikten uzaklaşıldığını savunmak için Baki'yi örnek vermek anlamlı hâle gelmiştir. Ziya Paşa'nın "Şiir ve İnşa"sından (1868) Ziya Gökalp'ın "Halk Medeniyeti-1" (1913) makalesine kadar yeni edebiyat ve kültür yorumlarına yansıyan bakış açısı budur. Bu bakış açısını oluşturan ve destekleyen akademik referansların da Batı'dan alındığını, doğrudan veya dolaylı yoldan XVIII. yüzyıl Alman filozofu Herder'in folklor çalışmalarının ödünçlendiğini söylemek gerekir. Onun folklor çalışmalarının düsturu hâline gelen ve köyü ve köylüyü işaret eden "halkın ruhu" görüşünün takip edildiği açıktır.

Halk anlatı kahramanlarına bu açıdan yaklaşan ve eski aydının Osmanlı yazılı alanını kutsamasına karşılık halk belleğini öne çıkaran yeni aydın görüşü, XVI. yüzyıldan başlayarak çeşitli vesilelerle adına ve şiirlerine yazılı ve basılı kimi kaynaklarda rastlanan Karacaoğlan'ı önemli ve vazgeçilmez sembollerden biri hâline getirdi. Karacaoğlan'ın halk arasındaki popülerliği, şiirlerinin ümmetten ulusa geçen bir topluma verdiği lâdini mesajlar ve ulus

varlığını kanıtlayan sade Türkçe ve hece vezni ile yazdığı veya söylediği kabul edilen şiirlerle çok ideal bir yerde duruyordu. Bunu fark eden ilk folklorcuların ve özellikle 1914'ten itibaren Karacaoğlan adından İkdâm gazetesindeki yazılarında sıkça söz eden Köprülü'nün (Sakaoğlu 2004: 65) izinden giden Saadetin Nüzhet Ergun'un yayımladığı *Karaca Oğlan* (1927) adlı kitabıyla hem bu yorumları destekleyen bir yayın yapmış oldu hem de yeni dönem aydınları arasında Karacaoğlan'ı birçok tartışmalı yönüyle popülerleştirdi.

Yazılı alanın tarihsel kişiliklerinin yerini sözlü alanın anlatı tiplerinin doldurduğu bu yeni kültür döneminde tartışmanın odağına beklendiği gibi folklorik alanın anlatı kahramanlarının konumuz özelinde ise Karacaoğlan'ın yaşam öyküsü sorunu yerleşmiştir. Çünkü son dörtlüğünde Karacaoğlan mahlası görülen şiirler, çok farklı yaşam öykülerinin izlerini taşıyordu. Bu durumda bir tek Karacaoğlan'dan söz edilemezdi. Birden fazla hatta 4-5 belki daha fazla Karacaoğlan farklı yüzyıllarda ve farklı coğrafyalarda yaşamış olmalıydı. Çeşitli vesilelerle ve yüzlerce yayımda dile getirilen bu düşünceler, Şükrü Elçin'in 1976 yılında kaleme aldığı "Halk Edebiyatımızda Kaynaklar Meselesi ve XVI. Asır Ozanı Karacaoğlan" adlı makalesiyle güçlü bir savunucu bulunmuş oldu. Ş. Elçin'in bu görüşleri ve çeşitli cönk ve mecmualardan gün

ışığına çıkardığı Karacaoğlan şiirleri, Umay Günay'ın "XVI. Yüzyıl Saz Şairi Rumelili Karacaoğlan" makalesinde yeniden ele alınmış ve yeni kanıtlarla desteklenmiştir (1993). Karacaoğlan tartışmalarına katılan önemli bir diğer halkbilimci olan İlhan Başgöz, *Karac'oğlan* (1984) adlı çalışmasının ilk baskılarında önceleri biri XVI. yüzyılda olmak üzere en az iki Karacaoğlan'ın varlığını savundu. Aynı kitabının gözden geçirilmiş yeni baskısında dört veya beş Karacaoğlan'ın varlığı tezini benimsedi. Ancak XVI. yüzyılda yaşayan Karacaoğlan'ın Rumelili değil Anadolu ve Yozgatlı olduğu tezini öne çıkardı. (1992). Karacaoğlan konusunu, son olarak XVI. yüzyıldan başlayarak bütün belge ve bilgileri bir araya getirerek yeniden ele alan Saim Sakaoğlu, *Karaca Oğlan* adlı kitabında, biri XVI. yüzyılda yaşayan *Eski Karacaoğlan* diğeri ise XVII. yüzyılda yaşayan *Karacaoğlan* olmak üzere iki ayrı yüzyılda yaşayan iki ayrı Karacaoğlan'ın varlığını benimsedi (2004).

Güneyli veya *Çukurovalı Karacaoğlan* adıyla Karacaoğlan'ı Anadolu'da bir yerlere ve daha çok da XVII. yüzyıla yerleştirerek tarihsel kişilik sorununu bir anlamada çözen araştırmacılar, *asıl* Karacaoğlan'ın dışında bir de *Rumelili Karacaoğlan*'ın varlığı konusunu kabul ve çözümleme durumunda kaldılar. Böylece meşhur Türkolog Wilhelm Radloff'un Kırım'dan derlediği ve *Proben* serisinin 1896 tarihli

7. kitabında yer alan ve Milli Folklor dergisinin 26 ve 27. sayılarında yeniden yayımlanan "Karacaoğlan ile İsmikan Sultan" adlı halk hikâyesi olmak üzere Karacaoğlan adına eski veya yeni kaynaklarda kayıtlı kimi şiirlerden elde edilen verilere, çeşitli tarihsel kaynaklarda geçen *Karaoğlan* ifadelerinin yorumuna ve nihayet XX. yüzyılda sözlü kaynaklardan derlenen ve *halk hikâyesi, sözlü tarih, efsane* gibi türsel özelliklere sahip Karacaoğlan anlatılarına dayandırılarak savunulunca *birden fazla Karacaoğlan vardır* yaklaşımı kanıtlanmış oldu. Yukarıda belirtildiği şekliyle bu görüş Şükrü Elçin ve Umay Günay'ın yayınlarıyla da desteklenince bir tek Karacaoğlan'ın varlığı tezi araştırmacılar arasında geçerliliğini yitirdi. Böylece Karacaoğlan hakkında yazdıkları eserlerinde İlhan Başgöz dört, Saim Sakaoğlu ise iki Karacaoğlan'ın varlığını kabul etti.

Tarihsel bir kişilik olarak görülen Karacaoğlan'ın kimliği üzerine yürütülen bu tartışmaların bütün enerjisini varyantlar arasındaki farkları incelemeye veren *Tarihi-Coğrafi Fin Kuramının* yaklaşımına bakacak olursak, bu kuram her şeyden önce varyantlaşmanın sözlü kültür alanı için ne denli kaçınılmaz ve tabii olduğunu göstermiştir. Öte yandan bu kuramın eksik yönlerini eleştiren ve her anlatının yeni bağlamlarda yeni biçimlerle ortaya çıktığını *ekotip* görüşüyle ortaya koyan C. W. Von Sydow, sözel anlatı

ortamındaki zorunlu çeşitlenmeye yeniden dikkat çekmiştir (2010:61). Her anlatının yeni bir yaratma, dolayısıyla her varyantın yeni bir metin olduğunu söyleyen *Bağlamsal Kuram*'ın (Dorson 2006:77) yaklaşımı da dikkate alındığında *sözel şairin* ne denli ezberlemeden uzak bir şekilde şiir yarattığı görülecektir. İlhan Başgöz'ün XVII. yüzyılda yazıya aktarılan bir Karacaoğlan şiirini hiç bozulmadan kuşaktan kuşağa aktararak yüz yıldan fazla sözlü gelenekte yaşadığı varsayımı ile XVI. yüzyıla ait olaylar için kanıt göstermesine (Başgöz 1992, 2002) Öcal Oğuz'un "Birincil Sözlü Kültür Çağı ve Karacaoğlan Şiiri" başlıklı yazısındaki itirazına bu açıdan yeniden bakılabilir. (2003: 31)

Homeros epiğinin nasıl yaratıldığını anlamak ve bu sanatın günümüzdeki izini sürmek üzere 1930'lu yıllarda Balkanlara gelen Milman Parry ve asistanı Albert Lord'un keşfi (Lord 1960, Dorson 2006) önemlidir. Onların bugüne kadar Karacaoğlan yaratmalarına uygulanmayan bulgularına göre, sözel şairler veya destan söyleyicileri hiçbir zaman metinlerini ezberlemiyorlar, yazılı bir metinden okumuyorlar ve yine hiçbir zaman yeni icralarda aynı metni tekrarlayamıyorlardı. Halk bilimi araştırmaları tarihine *Sözlü Formül Kuramı* olarak geçecek olan bu yaklaşım, sözlü kültürün "ezberleme" "bellekte saklama", "dönüştürme", "kalıplaştırma" ve "hatırlama" gibi yazılı kültürün ih-

tiyaç duymadığı veya olgusal olarak kavrayamadığı yaratma ve yaşatma süreçlerine dikkat çekmektedir. M. Parry'nin buluşundan önce Fransız araştırmacı Arnold von Gennep'in modern sözlü kültürlerde şiirlerin kalıplaşmış yapısına dikkat çektiğini, M. Murko'nun ise, sözlü kültürde sözlü şiirlerin her söylenişte kelimesi kelimesine aktarılmadığı gerçeğini ortaya koyduğunu *Sözlü ve Yazılı Kültür* adlı kitabında özetleyen (34) Walter Ong, Milman Parry, Eric Havelock ve Albert Lord çizgisinde yürüyen araştırmalarla ortaya çıkan "sözlü ozanların her aktarışları, dizelerin kelimesi kelimesine ezberlenmiş olmasına dayanmadığı için birbirinden farklı" (35) olduğu görüşünü paylaşır. W. Ong'dan özetleyecek olursak, Homeros'un tanrısal bir yaratıcı olduğunun savunulduğu romantik yaklaşımları tersyüz eden *Sözlü Formül Kuramı*, Milman Parry ve ardıllarının ortaya koyduğu çalışmalarla bireysel yaratıcılar olarak görülen sözel şairlerin kalıpları nakleden birer montaj işçisi olduğunu kanıtlamıştır (36). Nitekim İlhan Başgöz'ün Sabit Müdâmi ile yaptığı çalışmada, âşığın her anlatışta bağlamın durumuna göre metnini değiştirdiği gözlemi (Başgöz 1986) âşığın şiirini ezberlemediği ve şiirle ilgili öyküyü her anlatışta değiştirdiği olgusu, sözel şairin ezberlemeden, belli kalıpları kullanarak metin ürettiği yönündeki Sözlü Formül Kuramı (Dorson, 2006: 59) ile de örtüşmektedir.

Türk halk bilimcilerinin son yıllarda *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1-3* adlı kitaplarda yer alan “Geleneksel Kahraman”, Mit ve Ritüel” ve Mit ve Tarih” adlı çeviri makaleleriyle tanıdığı Lord Raglan, özellikle “Mit ve Tarih” adlı makalesinde, sözel belleğin yararlılığından söz açarak, bu belleğin asla işlevsiz bir bilgiyi depolamayacağını savunmaktadır. Bu nedenle sözel belleğin ortalama 150-200 yıl öncesine ait aile tarihini bile saklayamayacağını söylemekte ve sözel alanda yaşayan birinin iki göbek önceki atasının dahi adını hatırlayamamasını buna örnek olarak göstermektedir. Raglan’a göre bellekte saklananlar ritüeller, bunlara dayalı mitik anlatılar, söz kalıpları ve bunların yeniden üretimleridir, ezberlenmiş biyografiler ve eserler değildir. (2010; 186-187)

Okuryazar olmayan veya yazılı metinleri günümüze ulaşmadığı için okuryazarlıkla bir şekilde ilişkilendiremeyeceğimiz sözel şairlerin şiirlerini yazılı olarak kendilerinden sonraya aktarabilecekleri düşünülemez. Dolayısıyla Karacaoğlan şiirlerinin Benfey’in yaklaşımıyla (Sokolov, 2009:73) yazı tarafından kontrol edilen ezberlenmiş metinler olarak gelecek kuşaklara aktarılmadığı, özellikle bu şiirlerdeki varyantlaşma dikkate alındığında açıktır.

Sözlü Formül Kuramının belirlemelerine göre, sözel şair koruduğu belli temel yapılar üzerine her anlatışta kendi şiirini bile değiştirerek söylemektedir. Bu durumda

Karacaoğlan’dan sonra yaşayan âşıklar, hangi yöntem veya daha da önemlisi hangi gerekçeyle Karacaoğlan şiirlerini ezberlesinler ve aynen söylesinler? Âşıklar arasında ustalara saygı ve geçmişi ve geleneği bilme açısından zorunlu ve işlevli bir alan olan *usta malı söyleme geleneğinin* bir anlamda genç âşıkları *usta malı* üretmeye ittiği söylenebilir. Ezberlenmeyen ancak ihtiyaç nedeniyle yeniden üretilen *usta malı* şiirlerin yüzyıllar içinde ne hâle geleceği, nasıl bir değişim geçireceği tahmin edilemeyecek bir sözlü gelenek olgusu değildir. Nitekim Saim Sakaoğlu’nun *Karaca Oğlan* adlı eserinde Karacaoğlan şiirlerinin diğer şairlerinki ile nasıl karıştığını ve bu konuda sergilenen aydın tutumuna örnekler verdiği 14. Bölüm son derece önemlidir. (163)

Diğer yandan, sözel belleğin işlevi olmayan aile tarihini bile 150-200 yılda unuttuğu Lord Raglan’dan hareketle kabul edilirse, XX. yüzyılda sözlü kaynaklardan derlenen Karacaoğlan’a ait anlatıların söylemine yeniden bakmak kaçınılmaz olmaktadır. Lord Raglan, “Geleneksel Kahraman” (2006: 112-138) adlı çalışmasında gelenek içinde biçimlenmiş giysinın bütün kahramanlara giydirildiğini göstermektedir. Karacaoğlan biçimlenmiş bir sözel giysinın taşıyıcılarından biri olamaz mı? Çünkü adına hikâye tasnif edilen bütün âşıkların benzer bir yaşam öyküsü görülmektedir. Bu öykü dilden

dile kuşaktan kuşağa ezberleme dışı yöntemlerle ve yeniden yaratılarak, varyantlaştırılarak anlatılmaktadır. Karacaoğlan gibi ustaları yüzyıllar boyunca yaşatan asıl gerekçe, onların adına söylenen halk hikâyeleri ve *usta malı* söyleme ortamları olmalıdır. Âşık tarzı şiir geleneği, -bir karşılaştırma örneği olarak söyleyecek olursak baladlar gibi- yaratılan her şiirin ister uzun isterse kısa olsun neden söylendiğine ve ya nasıl yaratıldığına dair bir hikâyeyi de içermektedir. Kaldı ki, Karacaoğlan gibi yaşam öyküsü daha çok adına tasnif edilen halk hikâyelerinden ve hakkında söylenen efsanelerden çıkarılan bir âşkın bu hikâyelerin ve efsanelerin üretim süreçlerinde adına bağlanan şiirlerin çeşitlenmesi, çoğalması ve varyantlaşması nedeniyle gerçek bir öz yaşam öyküsüne asla sahip olamayacağı açıktır. Onun yaşam öyküsü ve şiir gücü, onun hikâyesini anlatan sözel şairlerin ve hikâye anlatıcılarının izlediği hikâye modelini sürdürmeleri sırasında yaptıkları katkılarla biçimlenecektir. Tıpkı Lord Raglan'ın *Kahraman* çözümlemesinde görüldüğü üzere onlarca farklı mitik veya tarihsel kahramanın aynı yaşam öyküsüne sahip olmaları gibi, Karacaoğlan ile Kerem, Emrah veya Garip benzer aşk öykülerinde benzer aşk maceralarıyla geleneğin kalıpları ve örüntüleri içinde karşımıza çıkacaklardır. Doğal olarak, kurgusu birbirine benzeyen bu öykülerin

hiçbirisi, adına tasnif edildiği âşkın öz yaşam öyküsü olamayacaktır. Bu hikâyeler, izlenen bir anlatı modelinin bu geleneğin bilindiği ve sürdürüldüğü coğrafyalarda yeni kahramanlara adaptasyonu olarak Lord Raglan yöntemiyle ele alınmalıdır. Böylece tekrar edilenin ezberlenmiş yaşam öyküleri değil, bir model veya örüntü olduğu da görülmüş olacaktır. Yine Lord Raglan'ın işlevsiz öz yaşam öykülerinin aile tarihi özelinde bile 150-200 yıldan fazla korunamadığını söylediği *Mit ve Tarih* görüşü de bu kapsamda dikkate alındığında, Karacaoğlan'ın öz yaşam öyküsü olarak anlatılanların hepsinin halk hikâyesinin kurallarına bağlı bölümler olduğu ortaya çıkar. Bu hikâyelerden doğan veya bu hikâyeleri besleyen sözel tarih ve efsanelerin de aynı kapsamda ele alınması gerekir.

Sonuç olarak, daha önce Öcal Oğuz'un âşık edebiyatı (2010) ve Yunus Emre (2011) ile ilgili iki makalesinde de değindiği gibi Karacaoğlan adına kayıtlı şiirlerin ve onun hayatına yönelik bilgiler içeren efsane ve hikâyelerin bir şekilde ele geçen varyantlarını, birden fazla Karacaoğlan'ın varlığını veya elde edilen şiirin Karacaoğlan tarafından bizzat söylediğini kanıtlamaya çalışmanın yanında birden fazla anlatıcının birden fazla mekânda birden fazla yüzyılda Karacaoğlan şiiri söylediği, hikâyesi veya efsanesi anlatıldığı şeklinde de ele alınması gerekir.

KAYNAKÇA

Bascom, William R. (Çevirenler Yeliz Özay vd.). "Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar". *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-1*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2006.

Başgöz, İlhan. "Hikâye Anlatılan Âşık ve Dinleyicisi: Değişik Dinleyici Kitlelerinin Hikâye Anlatımına Etkisini İnceleyen Bir Deneme". *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları, 1986.

Başgöz, İlhan. *Karacaoğlan*, İstanbul, 1984, İstanbul: Pan Yayıncılık, 1992.

Başgöz, İlhan. "Sayın Şükrü Elçin'e Geciken Bir Cevap", *Folklor/Edebiyat*, Sayı: 31(2002/3): 215-220.

Dorson, M. Richard. (Çevirenler: Selcan Gürçayır-Yeliz Özay). *Günümüz Folklor Kuramları*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2006.

Elçin, Şükrü, "Halk Edebiyatımızda Kaynaklar Meselesi ve XVI. Asır Ozamı Karacaoğlan", *Atsız Armağanı, İstanbul, 1976*. Bkz. *Halk Edebiyatı Araştırmaları 1-2, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997*.

Ergun, Saadettin Nüzhet. *Karaca Oğlan*, Konya, 1927.

Günay, Umay. "XVI. Yüzyıl Saz Şairi Rumelili Karacaoğlan", *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayını, 1993.

İsen, Mustafa- Filiz Kılıç-İsmail Hakkı Aksoyak- Aysun Eydurcan, *Şair Tezkireleri*, Ankara: Grafiker Yayını, 2002.

Krohn, Julius-Kaarle. (Çeviren: Günşeli İçöz, Yayına Hazırlayan: Fikret Türkmen) *Halk Bilimi Yöntemi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını, 1996.

Lord, Albert B. *The Singer of Tales*. Cambridge: Harvard University Press, 1960.

Luthi, Max. (Çeviren Sevgül Sönmez), "Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı". *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-1*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2006.

Oğuz, Öcal. "Birincil Sözlü Kültür Çağı ve Karacaoğlan Şiiri" *Milli Folklor*, Sayı 58 (Yaz 2003).

Oğuz, Öcal. "Sözel Belleğin Tarihe Tanıklığı Âşıkların İnanılan Biyografileri", *Milli Folklor*, Sayı: 87(Bahar 2011).

Oğuz, Öcal. "Çok Mekânlı ve/veya Çok Mezarlı Anlatı Kahramanları: Yunus Emre", *Milli Folklor*, Sayı: 91(Güz 2011).

Oğuz, Öcal. "Araştırmaların Tarihi", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2010.

Ong, Walter. (Çeviren: Sema Postacıoğlu Banon). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözlü Teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis Yayıncılık, 1995.

Radloff, Wilhelm, (Aktaran: Emine Kırıcı), "Karacaoğlan ilen İsmikân Sultan", *Milli Folklor*, Sayı: 26 ve 27 (Güz ve Kış 1995).

Raglan, Lord. (Çeviren: Metin Ekici). "Geleneksel Kahraman". *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar1*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2006.

Raglan, Lord. (Çeviren: Levent Soysal). "Tarih ve Mit". *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-2*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2010.

Raglan, Lord. (Çeviren: Evrim Ölçer Özünel). "Mit ve Ritüel". *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar2*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2010.

Sakaoğlu, Saim. *Karaca Oğlan*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

Sokolov, Yuri M. (Çeviren Yerke Özer), *Folklor: Tarih ve Kuram*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009.

Tezcan, Semih, *Dede Korkut Oğuznameleri, İstanbul:YK Yayınları, 2001*.

Von Sydow, Carl Wilhelm, (Çeviren: Tuğçe Işıksan). "Coğrafya ve Masal Ekotipleri". *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-3*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009.

Ziya Gökalp, Halk Medeniyeti-1, *Halka Doğru Dergisi*, Sayı: 14, (10 Temmuz 1913). Bkz. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2010

Ziya Paşa. "Şiir ve İnşa". *Hürriyet Gazetesi*, Sayı: 11 (7 Eylül 1868). Bkz. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2010.